

महिलाले सम्बन्ध विच्छेद गर्नुका कारण र परिणाम

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिका आंशिक परिपूर्तिको प्रयोजनको निमित्त
प्रस्तुत
शोध पत्र

प्रस्तोता
सिला उप्रेती
रजिष्टर नं ६-२-४०६-३७-२००७

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग,
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
(२०७२)

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट निर्धारित पाठ्यक्रम अनुसार स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक परिपूर्तिको निमित्त मेरो निर्देशनमा सिला उप्रेती “महिलाले सम्बन्ध विच्छेद गर्नुका कारण र परिणाम” बारेमा गरिएको समाजशास्त्रीय अध्ययनको शीर्षकको शोधपत्र तयार गरेको प्रमाणीत गर्दै उक्त शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनका निमित्त शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

.....

डा. कृष्ण भट्टचन

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र केन्द्रीय

विभाग, विश्वविद्यालय क्याम्पस

कीर्तिपुर काठमाडौं ।

मिति : २०७२/१२/.....

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

स्वीकृति- पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको लागि सिला उप्रेतीद्वारा प्रस्तुत महिलाले सम्बन्ध विच्छेद गर्नुका कारण र परिणाम बारे प्रस्तुत शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिको लागि उचित ठहरिएकोले यस शोधपत्रलाई देहायको मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

.....
विभागीय प्रमुख

प्रा.डा. तुल्सीराम पाण्डे

.....
शोध निर्देशक

डा. कृष्ण भट्टचन

.....
बाह्य परीक्षक

प्रा.सुरेन्द्र मिश्र

मिति: २०७२/१२/..

कृतज्ञता

त्रिभुवन विश्व विद्यालय समाजशास्त्र संकाय तह समाजशास्त्र विषयको स्नतकोत्तर पाँचौ पत्रको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत गर्नु पर्ने शोधपत्रको शिर्षक सम्बन्ध विच्छेदले सम्बन्ध विच्छेद लिने महिला र उनका बालबालिकामा पार्ने प्रभावहरु राखेकी छु । काठमाडौं जिल्लामा भएका सम्बन्ध विच्छेदका घटनाहरु घटना पिडितले विभिन्न ठाउँमा भोग्नु परेका समस्याहरु सरोकारवाला निकायहरुले गरेका प्रयासहरुको खोज अनुसन्धानमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यो शिर्षक चयन गरिएको हो । समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग कीर्तिपुरका प्रा. डा. कृष्ण भट्टचनको निर्देशनमा यो शोधपत्र तयार गरेकी छु । शिर्षक चयन गरी विस्तृत अध्ययन गर्ने शिलशिलामा आवश्यक सरसल्लाह, सुभाब दिनु हुने श्रदेय गुरु डा कृष्ण भट्टचन प्रति कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहान्छु ।

समाजशास्त्र अध्ययन अनुसन्धान गर्ने क्रममा र शोधपत्र लेखनमा अमूल्य सुभाब तथा सल्लाह दिनु हुने समाजशास्त्र तथा मानवशास्त्र विभागका विभागिय प्रमुख श्री प्रा. डा. तुल्सीराम पाण्डे तथा मलाई प्राज्ञिक ज्ञान प्रदान गर्ने र मेरो शोधपत्र लेखनमा मार्ग निर्देशन गरी बहुमूल्य सुभाब दिने, गल्ती, कमजोरी औल्याई सुधारका लागि हौसला प्रदान गरी शोधपत्र पुरा गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने वाह्य निरीक्षक प्रा. सुरेन्द्र मिश्र ज्यु विरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस प्रमुख डा. एल् वि. क्षेत्री त्यसैगरी शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा मलाई आवश्यक सहयोग गर्नु हुने काठमाडौं जिल्ला अदालतका कर्मचारीहरु, रक्षा नेपाल लैनचौरकी मेनुका थापा, ल्याक नेपाल जाउला खेलकी भावना सिलवाल, हिमालयन टेलिभिजन काइएम विट सञ्चालक रमेश थपलिया, UNICEF पुल्चोकका आलोक रजौरिया, सीयूइन नेपालका मर्कचारीहरु, काठमाडौं महानगर पालिकाकी अधिवक्ता कल्पना राई, उत्तरदाताहरु, विद्यालयहरु लगायत सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरुलाई धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अन्त्यमा शोधपत्र तयार हुने बेला सम्म सहयोग गर्नु हुने सहहृदयी मित्रहरुलाई विशेष धन्यवाद दिदै कम्प्युटरमा टाइपिङ्ग र सेटिङ्ग गर्नु हुने प्रकृति रिजाललाई धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

शोधार्थी

सिला उप्रेती

केन्द्रीय क्याम्पस

कीर्तिपुर काठमाडौं ।

विषय सूची	
परिच्छेद - एक	
१. परिचय	१
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	२
१.२ समस्याको कथन	७
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	९
१.४ अध्ययनको महत्व	१०
१.५ सम्बन्ध विच्छेद र पृथकीकरण	११
१.६ अध्ययनको संगठनात्मक स्वरूप	११
परिच्छेद - दुई	
२. सन्दर्भ साहित्यको अध्ययन तथा सैद्धान्तिक समीक्षा	१३
२.१ सम्बन्ध विच्छेदको सैद्धान्तिक समीक्षा	१३
२.२ सैद्धान्तिक अध्ययन	१७
परिच्छेद - तीन	
अनुसन्धान विधि	
३.१ अध्ययन तथा छनौटको औचित्य	२३
३.२ जनसंख्या र नमुना	२३
३.३ तथ्यांकको स्रोत र प्रकृति	२४
३.४ तथ्यांक संकलनका विधिहरू	२४
३.४.१ प्रश्नावली साथै अन्तरवार्ता	२५
३.४.२ अवलोकन	२५
३.४.३ वैयक्तिक अध्ययन	२५
३.४.४ जानकार व्यक्तिसँगको अन्तर्वार्ता	२६
३.४.५ द्वितीय तथ्यांक संकलन विधिहरू	२६
३.५ तथ्यांक प्रशोधन, विश्लेषण र प्रस्तुतिकरण	२६
३.६ अध्ययनको सीमा	२७
३.७ अध्ययन अनुसन्धानको औचित्य	२७
३.८ तथ्यांक संकलनको क्रममा आई परेका कठिनाईहरू	२८

अध्याय - चार

सम्बन्ध विच्छेद गर्ने महिलामा पर्ने शारीरिक, मानसिक, सामाजिक, आर्थिक,

साँस्कृतिक अवस्था

३०-५३

४.१ अध्ययन क्षेत्रको परिचय	३१
४.२ सम्बन्ध विच्छेद महिला, परिवार र समाज	३२
४.३ शारीरिक तथा मानसिक अवस्था र सम्बन्ध विच्छेद	३२
४.४ सामाजिक, साँस्कृतिक अवस्था र सम्बन्ध विच्छेद	३३
४.४.१ २०६४/०४/०१ देखि २०७२/०३/१५ सम्मको देशभर भएका सम्बन्ध विच्छेदका घटनाहरूको तथ्यांक	३४
४.४.२ २००१ देखि २०११ सम्म काठमाडौँका शहरी तथा ग्रामीण क्षेत्रमा सम्बन्ध विच्छेद हुने महिलाहरूको संख्या तथ्यांक	३६
४.५ जिल्लागत रूपमा सम्बन्ध विच्छेदको घटना	३७
४.५.१ शहरी तथा ग्रामीण भेगमा भएका सम्बन्ध विच्छेदका घटनाहरू	३९
४.५.२ २०७१ मा दर्ता भएका सम्बन्ध विच्छेदका घटना संख्याहरू	४०
४.५.३ सम्बन्ध विच्छेद गर्ने महिला उत्तरदाताको उमेरको विवरण	४२
४.५.४ सम्बन्ध विच्छेद गर्ने उत्तरदाताहरूको तथ्यांक र घटना विवरण	४२
४.६ महिलाहरूको आर्थिक अवस्था र सम्बन्ध विच्छेद	४३
४.६.१ भिन्न भिन्न जातजातिमा भएका सम्बन्ध विच्छेदका घटनाहरू	४५
४.७ सम्पन्न र विपन्न परिवारमा महिलाहरूको अवस्था	४६
४.७.१ सम्पन्न परिवारमा महिलाहरूको अवस्था	४६
४.७.२ विपन्न परिवारमा महिलाहरूको अवस्था	४६
४.८ उत्तरदाताको भाषिक स्थिति	४७
४.९ सम्बन्ध विच्छेद गर्ने महिलाको शैक्षिक अवस्था	४८
४.९.१ सम्बन्ध विच्छेद र रोजगारको अवस्थाको विवरण	५०
४.९.२ सम्बन्ध विच्छेद पछि महिलाको स्थिति	५०
४.९.३ परिवार, महिला र सम्बन्ध विच्छेदको स्थिति	५२

अध्याय - पाचँ

सम्बन्ध विच्छेदका कारणबाट सम्बन्ध विच्छेद गर्ने महिलाहरुमा पर्ने नकारात्मक

प्रभाव र त्यसका परिणामहरु

५४-७९

५.१ सम्बन्ध विच्छेदका कारणबाट सम्बन्ध विच्छेद गर्ने महिलाहरुमा पर्ने नकारात्मक प्रभाव र त्यसका परिणामहरुको मूल्यांकन	५५
५.१.१ सम्बन्ध विच्छेदका कारणहरु	५६
५.१.२ सम्बन्ध विच्छेदका परिणामहरु	६७
५.२ सम्बन्ध विच्छेद पछि महिलाहरुले विभिन्न संघसंस्था र परोपकारवाला निकायबाट भोग्नु परेका समस्याहरु	६९
५.३ सम्बन्ध विच्छेद पछि महिलालाई घरपरिवारले गर्ने व्यवहार र भोग्नु परेका समस्याहरु	७०
५.४ सम्बन्ध विच्छेद गर्ने महिलालाई समाजले गर्ने व्यवहार र उनीहरुले भोग्नु परेका समस्याहरु	७१
५.५ विभिन्न कालमा सम्बन्ध विच्छेदका घटना	७२
५.६ सम्बन्ध विच्छेद हुनेमा प्राय २० देखि ३५ वर्षसम्म	७३
५.७ सम्बन्ध विच्छेद हुनेमा शिक्षित महिलाहरु बढी	७३
५.८ अध्ययनको अवधारणागत ढाँचा	७४
५.९ सम्बन्ध विच्छेदको निम्ति कानुनी प्रावधान र प्रकृयाहरु	७५
५.९.१ प्रावधान	७६
५.९.२ प्रकृया	७७
५.१० मुख्य समस्या र चुनौति	७८

अध्याय -६

सांराश र निष्कर्ष

८०-८४

६.१ सांराश

८०

निष्कर्ष

८३

तालिका सूची

क्र. सं	तालिका	पृष्ठ
१	२०६४/०४/०१ देखि २०७२/०३/१५ सम्मको देशभर भएका सम्बन्ध विच्छेदका घटनाहरूको तथ्यांक	३५
२	२००१ देखि २०११ सम्म काठमाडौंका शहरी तथा ग्रामीण क्षेत्रमा सम्बन्ध विच्छेद हुने महिलाहरूको संख्या तथ्यांक	३६
३	जिल्लागत रूपमा सम्बन्ध विच्छेदको घटना	३८
४	शहरी तथा ग्रामीण भेगमा भएका सम्बन्ध विच्छेदका घटनाहरू	३९
५	२०७१ मा दर्ता भएका सम्बन्ध विच्छेदका घटना संख्याहरू	४०
६	सम्बन्ध विच्छेद गर्ने महिला उत्तरदाताको उमेरको विवरण	४२
७	सम्बन्ध विच्छेदका तथ्यांक र घटना विवरण	४३
८	ल्याकका अनुसार २०७१ सालभित्र नेपालमा भएको उच्च तथा निम्न परिवारमा भएको सम्बन्ध विच्छेदका घटनाहरू	४४
९	२०६८ देखि २०७२ असार मसान्तसम्ममा भिन्न भिन्न जात जातियमा भएका सम्बन्ध विच्छेदका घटनाहरू	४५
१०	२०७१ भित्र काठमाडौंमा सम्पन्न परिवार र विपन्न परिवारमा भएका सम्बन्ध विच्छेदका घटनाहरू	४७
११	उत्तरदाताको भाषिक स्थिति	४८
१२	सम्बन्ध विच्छेद गर्ने उत्तरदाताको शैक्षिक स्थिति	४९
१३	सम्बन्ध विच्छेद र रोजगारको अवस्थाको विवरण	५०
१४	सम्बन्ध विच्छेद पछिको महिलाहरूको स्थिति	५१
१५	सम्बन्ध विच्छेद कर्ताहरूको सम्बन्ध विच्छेद पछिको बसोबासको स्थिति/ पूर्णविवाह	५२
१६	परिवार, महिला र सम्बन्ध विच्छेदको स्थिति	५३